

LÂMÎİ ÇELEBİ

(ö. 938/1532)

Daha çok Molla Câmî'den yaptığı çevirilerle tanınan divan şairi ve Nakşibendî şeyhi.

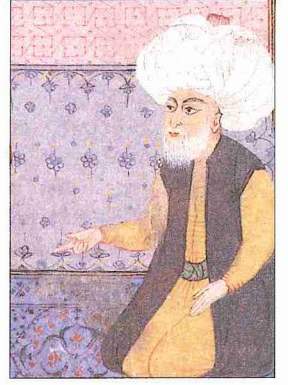
878 (1473) yılında Bursa'da doğdu. Asıl adı Mahmud'dur. Babası II. Bayezid'in hazine defterdarı Osman Çelebi, dedesi Yeşiltürbe'nin nakışlarını yapan Nakkaş Ali b. İlyâs Ali'dir. Gençliğinde Bursa Murâdiye Medresesi'nin hocaları olan Molla Aha-veyn ile Hasanzâde Molla Mehmed'den ders aldı. Daha sonra Nakşî şeyhlerinden Emîr Buhârî'ye intisap etti ve Bursa'nın zengin tasavvuf ve kültür ortamında tasavvuf ile edebiyatı buluşturan bir şeyh olarak yaşadı.

Otuz yedi yaşında eser vermeye başlayan Lâmiî Çelebi ömrünün geri kalan kısmını yoğun bir telif ve tercüme faaliyetiyle geçirdi. İstanbul'a hiç gitmediği halde eserleriyle İstanbul edebiyat ve tasavvuf muhitlerinde tanındı. Yavuz Sultan Selim'e takdim ettiği *Hüsn ü Dil* sayesinde 35 akçe yevmiye ile maaşa bağlanınca yalnız ilim ve tasavvuf, eser telif etmekle uğraşarak herhangi bir resmî görev almadı. "Lâmiî'nin Hak ede rûhunu şâd" mısraının gösterdiği 938 yılında vefat ettiği bir tekkede şeyh olduğu mezar taşındaki "el-merhûm Şeyh Lâmiî b. Osman" ibaresinden anlaşılmalıdır. Mezarı dedesi Nakkaş Ali'nin yaptırdığı Bursa Orta Pazar Camii haziresindedir. Hüma Hatun adlı bir hanımla evlenmiş olan Lâmiî'nin Ahmed, Mehmed ve Abdullah adlı üç oğlu ile Safiye adlı bir kızının olduğu, bunlardan Mehmed Çelebi'nin Lem'î mahlasıyla şiirler yazdığı bilinmektedir.

Emîr Buhârî'nin mânevî kişiliğiyle paralel olarak Nakşibendîliğe olan bağlılığı, genç yaşta başlattığı şiir ve inşâ çalışmalarında onu yine bir Nakşî olan Molla Abdurrahman-ı Câmî'ye yönlendirmiş ve daha sonra Câmî'nin önemli eserlerini Türkçe'ye çevirmesini sağlamıştır. Nitekim bu tercüme yoğunluğu sebebiyle bazı kaynaklar (meselâ bk. Âşık Çelebi, vr. 108^b; Latîfî, s. 290) kendisini Câmî-i Rûm olarak anmış, bazıları da bu lakabı abartılı bularak şairlik yönünden Abdurrahman-ı Câmî ile kıyas edilemeyeceğini söylemiştir (*Kün-hü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, s. 266-267).

Lâmiî Çelebi, çok iyi bildiği Arapça ve Farsça sayesinde İslâm coğrafyasının edebiyat ve tasavvuf birikimini iyi değerlendirmiş, bilhassa Molla Câmî'nin Farsça eserlerini tercüme ederken nazım ve nesirdeki başarısının en üst seviyesine çıkmıştır. Gerek medresede öğrendiği ilimler gerek tasavvuf çevrelerinde kazandığı irfan ve olgunluk gerekse araştırmacılığı, yaptığı tercümelerin monoton çeviriden ziyade günün şartlarına göre şekillenen adaptasyon çalışmaları biçiminde yazıya dökülmesini sağlamıştır. İnzivâyı seven ağır başlı bir kişiliğe sahip bulunmasına rağmen Lâmiî Çelebi'nin tok sözlü ve hazırcevap olduğu, fikirlerinde ısrarcı, hatta zaman zaman hezliyyâta meyyal bulunduğu bilinmektedir.

Lâmiî Çelebi divan edebiyatının en çok eser veren temsilcilerinden biridir. Nazım, nesir ve nazım - nesir karışık olarak telif ve tercüme ettiği kitaplarının sayısı otuz bulmaktadır. Divan edebiyatı, o güne kadar Türkçe'de örneği bulunmayan bazı Şark mesnevilerini Lâmiî'nin kaleminden tanımış ve yine onun yaptığı tercümele-

Lâmiî Çelebi'nin Meşâiru's-şuarâ'daki minyatürü (Millet Ktp., Ali Emîrî, Tarih, nr. 772, vr. 304^a)

sayesinde yeni konular edinmiştir. Sanat gösterme endişesine fazla kapılmayan Lâmiî Çelebi, oluşturduğu nazım ve nesir dili sayesinde başta tasavvuf muhitleri olmak üzere ilmiye ve sanat ortamında haklı ve kalıcı bir şöhet kazanmıştır.

Eserleri. Lâmiî Çelebi, *Şerefü'l-insân* adlı kitabının başında eserlerinden gece ve gündüzün saatlerine tekabül eden yirmi dördünün ismini sayar (Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi Efendi, nr. 1957, vr. 8^b; Hacı Mahmud Efendi, nr. 2454, vr. 7^a). *Şerefü'l-insân* ve daha sonra yazdıklarıyla sayıları artan eserleri şunlardır: A) Mensur. 1. *Tercüme-i Şevâhidü'n-nübüvve*. Abdurrahman-ı Câmî'nin siyer türündeki eserinin genişletilmiş tercümesi olup 1876'da İstanbul'da Matbaa-i Âmir'e'de basılmış, Latin harfli baskısı da Muzaffer Ozak tarafından gerçekleştirilmiştir (1958). 2. *Tercüme-i Nefehâtü'l-üns* (yazılışı 1521). *Fütühü'l-mücâhidîn li-tervîhi kulûbi'l-müşâhidîn* adıyla bilinen eser, Câmî'nin *Nefehâtü'l-üns min hazârâti'l-kuds* adlı evliya tezkiresinin genişletilmiş tercümesidir. 629 velfnin hayat hikâyesinin bulunduğu eserin önemli bir yönü de Anadolu'da yetişen evliyayı ihtiva etmesidir. Kitabın eski harfli iki baskısı 1270 (1854) ve 1289 (1872) yıllarında İstanbul'da yapılmış, Latin harfli baskısını da *Bugün* gazetesi gerçekleştirmiştir (1971). 3. *Hüsn ü Dil*. İranlı şair Fettâhî'nin aynı adlı alegorik eserinin çevirisi olup manzum - mensur karışıktır (Millet Ktp., Ali Emîrî Efendi, Manzum, nr. 13, 220, 375, 424, 431). 4. *Münâzara-i Bahâr u Şitâ*. Bu da manzum - mensur karışık bir eserdir (İstanbul 1873). 5. *Şerh-i Dîbâce-i Gülistân* (yazılışı Ocak 1505). Sa'dî-i Şîrâzî'ye ait eserin dîbâcesinin şerhidir (İÜ Ktp., TY, nr. 578, 1013). 6. *Münşeât-ı Mekâtib* (*Nisâbü'l-belâğa*) (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3316). 7. *Hall-i Muammâ-yı Mir Hüseyin*. *Şerh-i Esmâ-i Hüsnâ*, *Mir'âtü'l-esmâ* ve

Lâmiî Çelebi'nin *Şerefü'l-insân* adlı eserinin ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 3999)

Câm-ı Cihânnümâ, *Tefe'ülnâme* gibi adlarla da anılan eser, Mîr Hüseyin b. Muhammed Şîrâzî'nin Allah'ın doksan dokuz ismini konu alan muammaların şerhidir (Süleymaniye Ktp., Murad Buhârî, nr. 330, vr. 73^b-79^a). 8. *Menâkıb-ı Üveys el-Karanî* (Manisa İl Halk Ktp., *Ricâlü'l-gayb* adıyla, nr. 1307; TSMK, Hazine, nr. 283). 9. *İbretnâme**. Tasavvufî-ahlâkî menkıbelerden bahseder (İstanbul 1273). 10. *Şerefü'l-insân* (yazılışı 1527). Lâmiî'nin bu önemli eseri, *Resâ'ilü İhvânî's-Şafâ'* adlı Arapça felsefe ansiklopedisinin yirmi birinci kısmının çevirisi olup insanlarla hayvanlar arasında bir münazarayı konu alır. Pek çok kütüphanede 100'e yakın nüshası mevcuttur (meselâ bk. Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 1508, 1509, 1894, 2740, 2741; Hacı Mahmud Efendi, nr. 1719, 2454, 2467, 2769). 11. *Letâifnâme*. İçinde bazı müstehcen hikâye ve hicivlerin de yer aldığı beş bölümlük bir eserdir. Tercüman 1001 Temel Eser serisi içinde *Latîfeler* adıyla Yaşar Çalışkan tarafından yayımlanmıştır (İstanbul 1978). 12. *Nefsü'l-emr*. Güzel davranışlardan bahseden bir risâledir (Süleymaniye Ktp., Mihrişah Sultan, nr. 419/2). Lâmiî Çelebi'nin *Risâle-i Tasavvuf* ("Lâmiî'nin Terekesi"nde de anılır [Erünsal, bk. bibl.], *Risâle-i Arûz*, *Risâle-i Usûl mine'l-fü-*

nûn adlı eserleri ise günümüze ulaşmamıştır.

B) **Manzum**. 1. *Maktel-i Hüseyin*. Kerbelâ Vak'ası'nı anlatan eserin minyatürlü bir nüshası Türk-İslâm Eserleri Müzesi'nde kayıtlıdır (nr. 1958). 2. *Selâmân ü Eb-sâl*. Câmî'den çeviri felsefî-alegorik aşk mesnevisidir (İÜ Ktp., nr. 3088). 3. *Şem' u Pervâne* (yazılışı 1522). Tasavvufî-alegorik bir mesnevi olup Ehlf-i Şîrâzî'den tercümedir (Sadberk Hanım Müzesi Ktp., Hüseyin Kocabaş, nr. 299; Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2744; Hüsrev Paşa, nr. 604). 4. *Gûy u Çevgân*. İranlı şair Ârifî-i Herevî'nin *Hâlnâme* olarak da bilinen tasavvufî-alegorik mesnevisinin çevirisi olup Almanca bir önsözle birlikte 1994'te Stuttgart'ta neşredilmiştir (bk. bibl., Nuran Tezcan). 5. *Ferhâdnâme* (*Ferhâd ü Şîrin*). Ali Şîr Nevâî'nin eserinden uyarlamadır (Levend, s. 85-111). 6. *Vâmık u Azrâ*. Unsûrî'den tercümedir (nşr. J. von Hammer, Viyana 1833; nşr. Gönül Ayan, Ankara 1998). Bu mesnevinin sonuna Lâmiî Çelebi, Kanûnî Sultan Süleyman için "Gül-i Sadberk" adlı bir kaside eklemiştir. Bazı nüshalarda 100, bazılarında 102 beyit olan kaside Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi'nde (nr. 2244) ayrı bir eser gibi kayıtlıdır. 7. *Kıssa-i Evlâd-ı Câbir* (*Câbir-nâme*) (*Keşfü'z-zunûn*, I, 533). 8. *Lugat-ı Manzûme* (*Tuhfe-i Lâmiî*). Farsça-Türkçe 177 beyitlik bir lugatçedir (Manisa İl Halk Ktp., nr. 1656/7). 9. *Dîvân-ı Eş'âr*. Lâmiî'nin *Şehrengîz-i Bursa* ve *Hayret-nâme*'sini de içine alan divanı, bazı tasavvufî terimlerin açıklandığı bir girişle (dîbâce) beş defterden oluşmaktadır (Millet Ktp., Ali Emîrî Efendi, Manzum, nr. 380). Divandan seçme şiirler yayımlanmıştır (bk. bibl. Burmaoğlu). 10. *Şehrengîz-i Bursa*. Kanûnî Sultan Süleyman'ın Bursa'yı ziyareti münasebetiyle yazılmıştır (nşr. A. Pfizmaier, *Die Verherlichung der Stadt Bursa*, Viyana 1839; nşr. M. İsen – H. Burmaoğlu, "Bursa Şehrengizi", *MÜ Türklük Araştırmaları Dergisi*, sy. 3 [1988], s. 57-106). 11. *Vîs ü Râmîn*. Fahreddin Es'ad Gürgâni'nin aynı adlı mesnevisinden çeviridir (Bursa İl Halk Ktp., Umumi, nr. 2278). 12. *Heft Peyker*. Nizâmî-i Gencevî'nin aynı isimdeki eserinden tercüme olup Lâmiî'nin ölümünden sonra damadı Rûşenîzâde tarafından tamamlanmıştır (Âşık Çelebi, vr. 135^a; *Keşfü'z-zunûn*, II, 2045). Lâmiî Çelebi'nin ayrıca *Mevlidü'r-Resûl* ve *Risâle-i Hall-i Fâl* adlı eserlerinin bulunduğu kaynaklarda belirtilmektedir.

Lâmiî Çelebi ve eserleri üzerine yerli ve yabancı üniversitelerde yirmi kadar tez hazırlanmış olup bunlardan bazıları halen devam etmektedir (Hatice Aynur, *Üniversitelerde Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları, Tezler, Yayınlar, Haberler Toplu Sayı 1-10*, İstanbul 2000).

BİBLİYOGRAFYA :

Nuran Tezcan, *Lâmi'is Gûy u Çevgân*, Stuttgart 1994, s. 18-19; a.m.f., "Bursalı Lâmi'î Çelebi", *TDe*, VIII (1979), s. 305-343; H. Bilen Burmaoğlu, *Bursalı Lâmi'î Çelebi Dîvânı'ndan Seçmeler*, Ankara 1989, s. 24-28; Sehi, *Tezkire* (Kut), s. 164-166; Âşık Çelebi, *Meşâirü's-suarâ*, vr. 108^b-111^a, 135^a; Latîfî, *Tezkire*, s. 290-294; *Kühû'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı* (haz. Mustafa İsen), Ankara 1994, s. 266-267; Kunalîzâde, *Tezkire*, II, 830-834; *Keşfü'z-zunûn*, I, 533, 701, 905; II, 2045; Bellîğ, *Güldeste*, s. 177 (aynı bilgi: Kadir Atlansoy, *Bursa Şairleri*, Bursa 1998, s. 265-268); Hammer, *GOD*, II, 20; Gibb, *HOP*, III, 20-27; *Hediyyetü'l-'ârîfin*, II, 412; Gönül Ayan, *Lâmi'î Vâmık u Azrâ: İnceleme-Metin*, Ankara 1998; a.m.f., "Lâmi'î Çelebi'nin Hayatı, Edebî Kişiliği ve Eserleri", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sy. 1, Konya 1994, s. 43-65; Ağâh Sırrı Levend, "Lâmi'î'nin Ferhâd ü Şîrin'i", *TDAY Belleten* (1964), s. 85-111; Günay Kut Alpay, "Lâmi'î Çelebi and His Works", *JNES*, XXXV/2 (1976), s. 73-93; a.m.f., "Lâmiî Çelebi", *TDEA*, VI, 67-69; İsmail Erünsal, "Türk Edebiyatı Tarihinin Arşiv Kaynakları II: Kanunî Sultan Süleyman Devrine Ait Bir İn'âmât Defteri", *Osm.Ar.*, IV (1984), s. 5-6; a.m.f., "Türk Edebiyatı Tarihinin Arşiv Kaynakları IV: Lâmi'î Çelebi'nin Terekesi", *TÜBA*, XIV (1990), s. 179-194; Erdoğan Uludağ, "Lâmi'î'nin Salâmân u Absâl Adlı Mesnevisi", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sy. 8, Erzurum 1997, s. 67-77; Th. Menzel, "Lâmi'î", *El*, III, 13-14; Abdülkadir Karahan, "Lâmi'î", *İA*, VII, 10-15; B. Flemming, "Lâmi'î", *EP* (İng.), V, 649-651.

GÜNAY KUT

LÂMİYYETÜ'L-ACEM

(لامية العجم)

Tuğrâî'nin

(ö. 515/1121 [?])

şöhret kazanmasını sağlayan

ve Şenferâ'nın

"Lâmiyyetü'l-Arab"ına nisbetle

"Lâmiyyetü'l-Acem" adı verilen

"lâm" kafiyeli kasidesi

(bk. TUĞRÂÎ).

LÂMİYYETÜ'L-ARAB

(لامية العرب)

Câhiliye devri

Arap şairlerinden Şenferâ'nın

(ö. 525)

"lâm" kafiyeli kasidesi

(bk. ŞENFERÂ).

Lâmiî Çelebi'nin *Maktel-i Hüseyin* adlı eserinden minyatürlü bir sayfa (Arkeoloji Müzesi Ktp., nr. 253, vr. 23^b)

